

การศึกษาอนุกรมวิธาน และความหลากหลายชนิดของไลเคนเผ่า Ocellularieae (Graphidaceae) ณ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี
Taxonomic Studies and Species Diversity of Lichen Tribe in Ocellularieae (Graphidaceae) at Phu Jong Na Yoi National Park, Ubon Ratchathani Province

ลำไพ พัทธพงษ์^{1*} ศิริวรรณ มหานิติพงษ์¹ จาตุรงค์ จงจิน¹ ศศิธร ธงชัย¹ และขวัญเรือน บุตรสาทร พาป้อง²

¹สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อำเภอเมือง, จังหวัดอุบลราชธานี, 34000

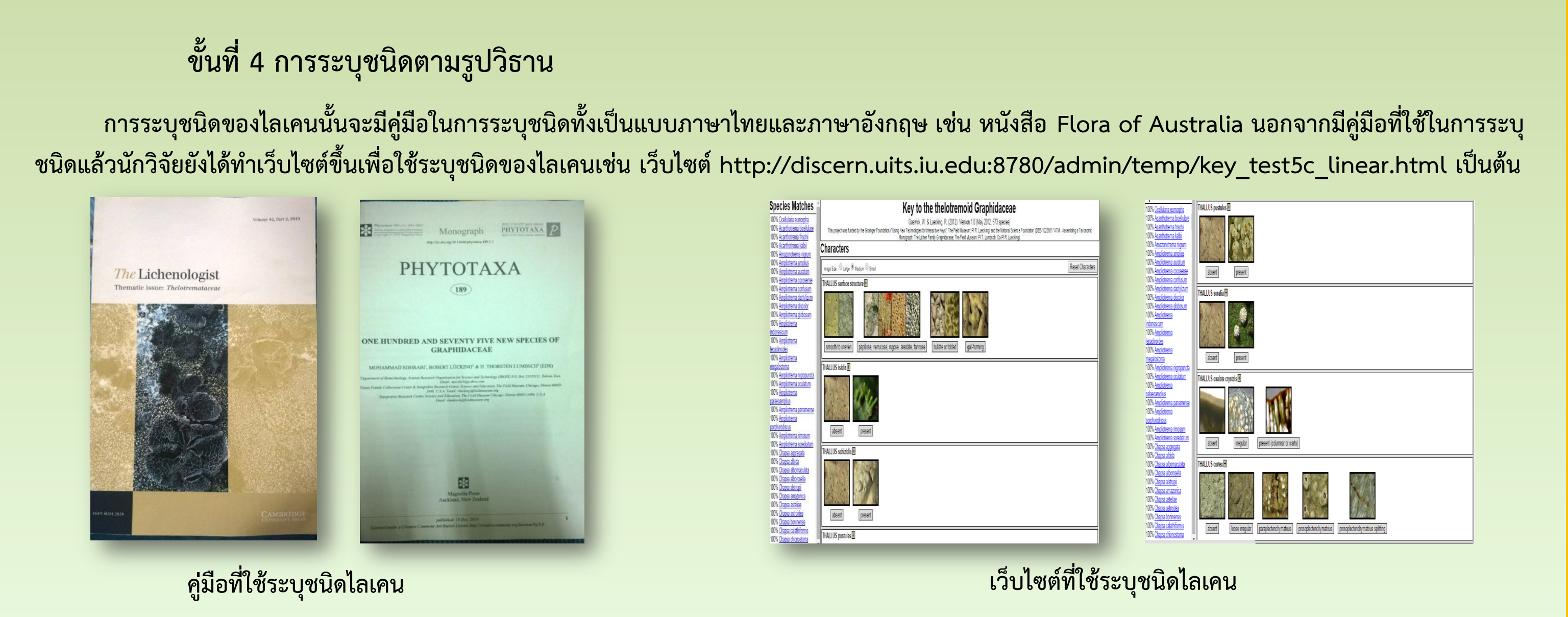
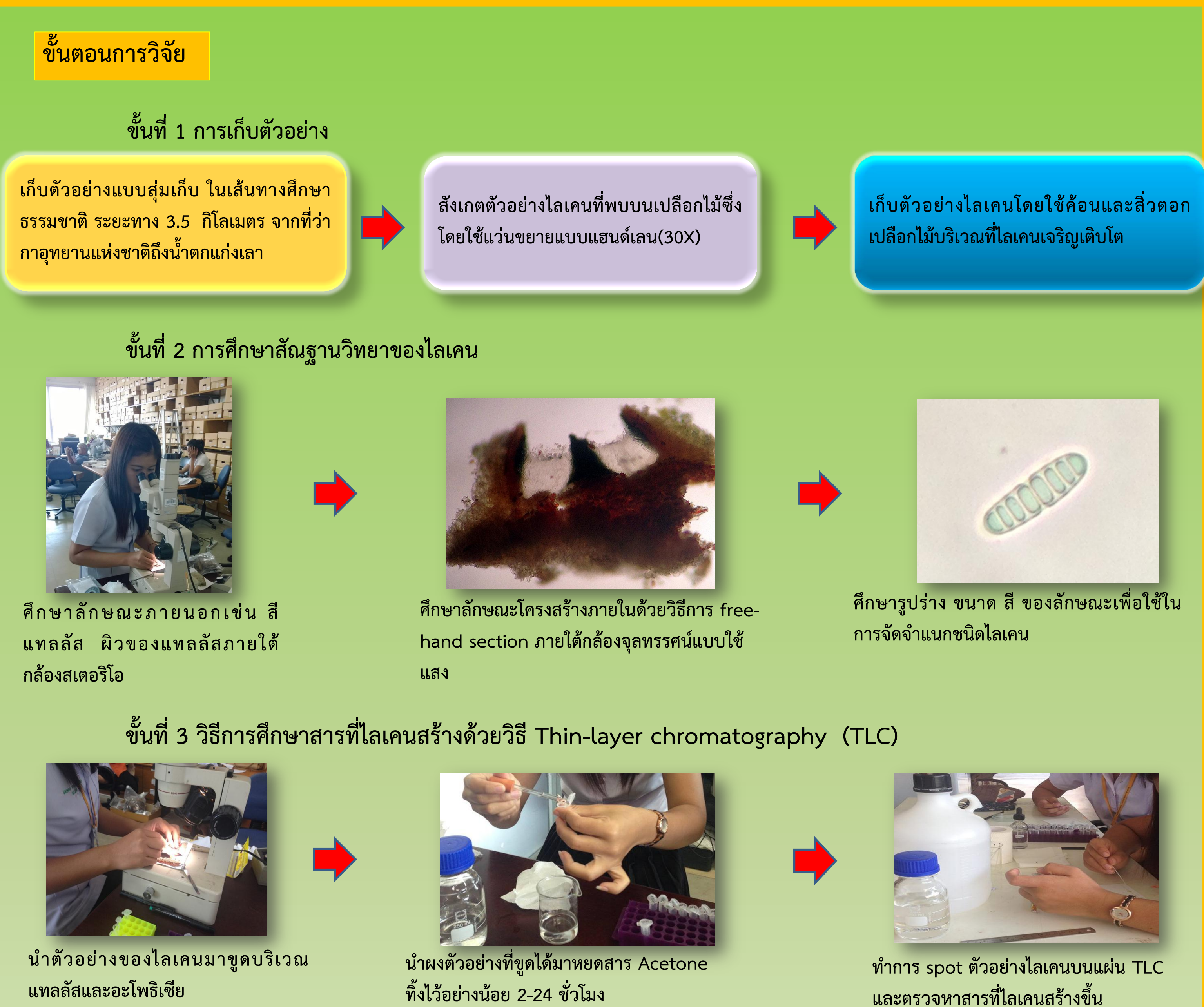
²ภาควิชาชีววิทยา และพิพิธภัณฑ์เท็ดที่มีฤทธิ์ทางยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อำเภอกันทรวิชัย, จังหวัดมหาสารคาม, 44150

บทคัดย่อ
สำรวจตัวอย่างไลเคนเผ่า Ocellularieae ตามแนวเส้นทางศึกษาธรรมชาติในบริเวณสภาพป่าดิบแล้ง อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างช่วงเดือนมิถุนายน ถึง ธันวาคม พ.ศ.2557 โดยเก็บตัวอย่างไลเคนที่พบบนเปลือกไม้ ที่ระดับความสูง 300-600 เมตรจากระดับน้ำทะเล จากการศึกษพบว่า ความหลากหลายชนิดของไลเคนในเผ่า Ocellularieae ที่พบทั้งหมด 4 สกุล 36 ชนิด ได้แก่ สกุล Ocellularieae พบ 19 ชนิด (52.7%), สกุล Myriothea พบ 2 ชนิด (5.5%), สกุล Stegobolus และ Rhabdodiscus พบเพียง 1 ชนิด (2.8%) โดยชนิดเด่นในแต่ละสกุลที่พบได้แก่ Ocellularieae cavata, Myriothea endoflavescens, Stegobolus berkeleyanus และ Rhabdodiscus lankaensis ซึ่งพบตัวอย่างไลเคนทั้งหมดบนเปลือกไม้ จากผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบว่า ที่ระดับความสูงดังกล่าวสามารถพบตัวอย่างไลเคนเผ่า Ocellularieae ได้

Abstract
Ocellularieae tribe of Graphidaceae lichens in Phu Jong Na-yoi national park was investigated. All samples were collected along to natural trail from dry evergreen forest at the elevation 300-600 metres above sea levels, when field data collection was done during June to December, 2014. Result show that 36 species were recorded and classified into 4 genera including 19 (52.7%) species of Ocellularieae, 2 (5.5%) species of Myriothea and 1 (2.8%) species of Stegobolus and Rhabdodiscus. All of them, the most frequently of species were Ocellularieae cavata, Myriothea glaucophanum, Stegobolus berkeleyanus and Rhabdodiscus lankaensis, respectively, it's that found on bark of trees. This result indicated that at the elevation, we can found Graphidaceae lichens in Ocellularieae tribe in this area.

บทนำ
ไลเคนเป็นสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยระหว่างสาหร่ายและสาหร่ายโดยจะทำหน้าที่เก็บความชื้นให้สาหร่ายส่วนสาหร่ายทำหน้าที่สร้างอาหารให้ราและจากฐานข้อมูลการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของไลเคนในประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า 800 ชนิด โดยในจำนวนนี้เป็นชนิดใหม่ที่มีรายงานเป็นแห่งแรกกว่า 50 ชนิด (ปัจจุบันพบว่าสารไลเคนมีมากกว่า 700 ชนิดโดยพบหลักฐานว่ามีการนำไลเคนไปใช้ประโยชน์หลายอย่างเช่น ทำสีย้อมผ้า ผสมในน้ำหอมเพื่อให้เกิดกลิ่นทนนาน เป็นส่วนผสมของสมุนไพรรักษาโรคและใช้เป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพอากาศ ฯลฯ (กันทรวิชัย บุญประกอบ, 2543)
อุทยานแห่งชาติภูจอง-นายอย ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอบุณฑริก อำเภอนาจะหลวย และอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาวและประเทศกัมพูชาเป็นต้น มีสภาพป่าสมบูรณ์ สภาพธรรมชาติที่สวยงาม และมีสัตว์ป่าชุกชุม มีเนื้อที่ประมาณ 428,750 ไร่ หรือ 686 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยพรรณไม้ชนิดป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ซึ่งขึ้นอยู่เป็นส่วนใหญ่ประมาณ 75% โดยเฉลี่ยประกอบด้วยไม้พื้นล่างขึ้นหนาแน่น ได้แก่ จำปาป่า และพรรณไม้ดอกต่างๆ แซมเป็นไม้พื้นล่างให้กับไม้ยืนต้นจำพวกตะเคียนทอง ประดู่ ยาง กระบาก ปูจ้าว พยุง มะค่า แกแล เป็นต้น เป็นป่าที่มีไลเคนเจริญเติบโตเป็นจำนวนมาก (สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพรรณพืช)
ดังนั้นผู้ทำวิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาอนุกรมวิธานและความหลากหลายชนิดของไลเคนในเผ่า Ocellularieae ในอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการศึกษาข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาไลเคนชนิดนี้ในด้านอื่นๆและประเมินสภาพอากาศในพื้นที่ดังกล่าวได้

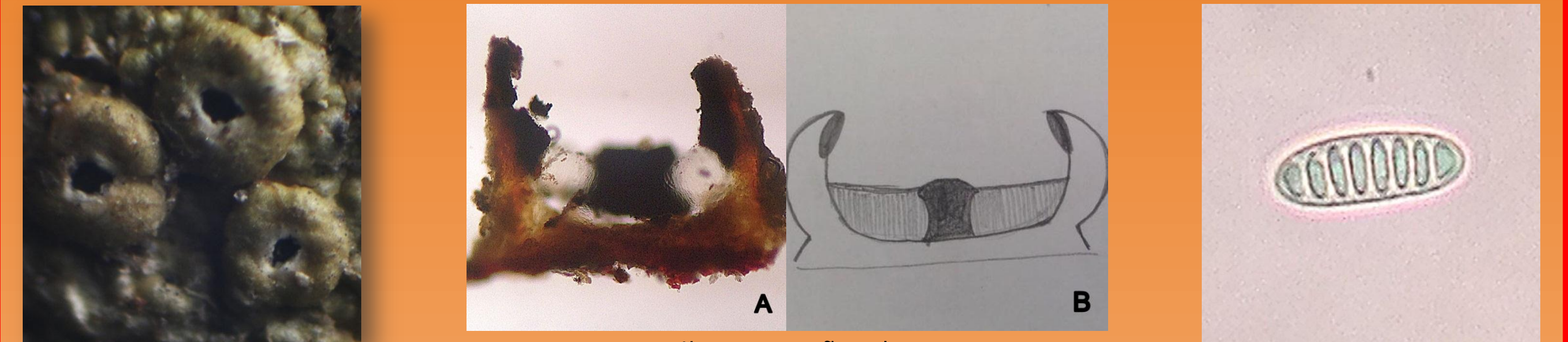
วัตถุประสงค์
1) ศึกษาอนุกรมวิธานและความหลากหลายชนิดของไลเคนเผ่า Ocellularieae ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี
2) จัดทำรูปพรรณของไลเคน เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาไลเคนต่อไป

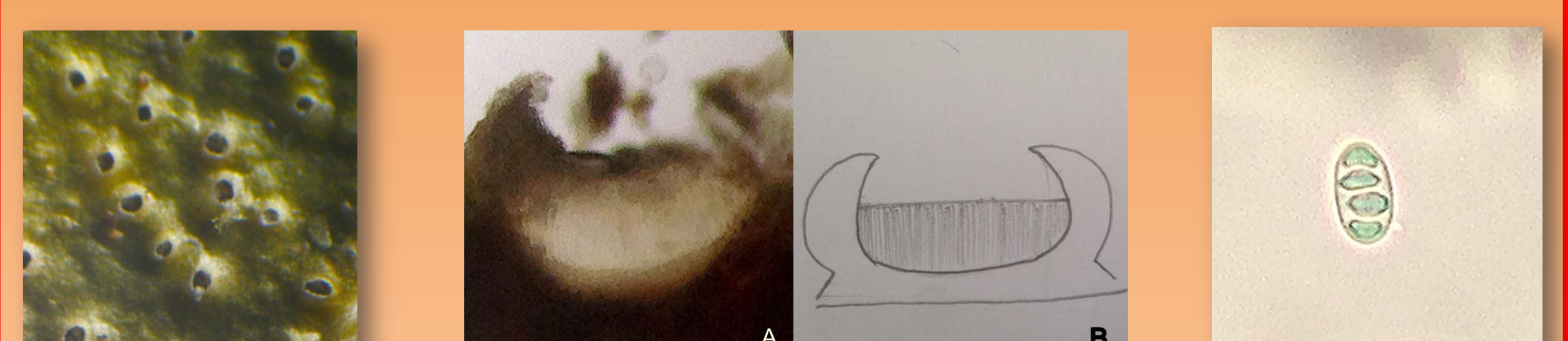
กิตติกรรมประกาศ
คณะผู้จัดทำวิจัยขอขอบคุณอาจารย์ว่าที่ร้อยตรีจาตุรงค์ จงจิน อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ศศิธร ธงชัยและผ.ศ.ขวัญเรือน บุตรสาทร พาป้อง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะ โครงการวิจัยในครั้งนี้ให้ประสบความสำเร็จ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานีที่อำนวยความสะดวกในการเก็บตัวอย่างไลเคน ขอขอบคุณภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่ได้เอื้อเฟื้ออุปกรณ์รวมทั้งสถานที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้เอื้อเฟื้ออุปกรณ์รวมทั้งสถานที่ในการทำวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย
จากการศึกษาพบว่า ความหลากหลายชนิดของไลเคนในเผ่า Ocellularieae ที่พบทั้งหมด 4 สกุล 36 ชนิด ได้แก่สกุล Ocellularia พบ 19 ชนิด (52.7%), สกุล Myriothea พบ 2 ชนิด (5.5%), สกุล Stegobolus และ Rhabdodiscus พบเพียง 1 ชนิด (2.8%) โดยชนิดเด่นในแต่ละสกุลที่พบได้แก่ Ocellularieae cavata, Myriothea endoflavescens, Stegobolus berkeleyanus และ Rhabdodiscus lankaensis ตามลำดับโดยมีลักษณะต่อไปนี้

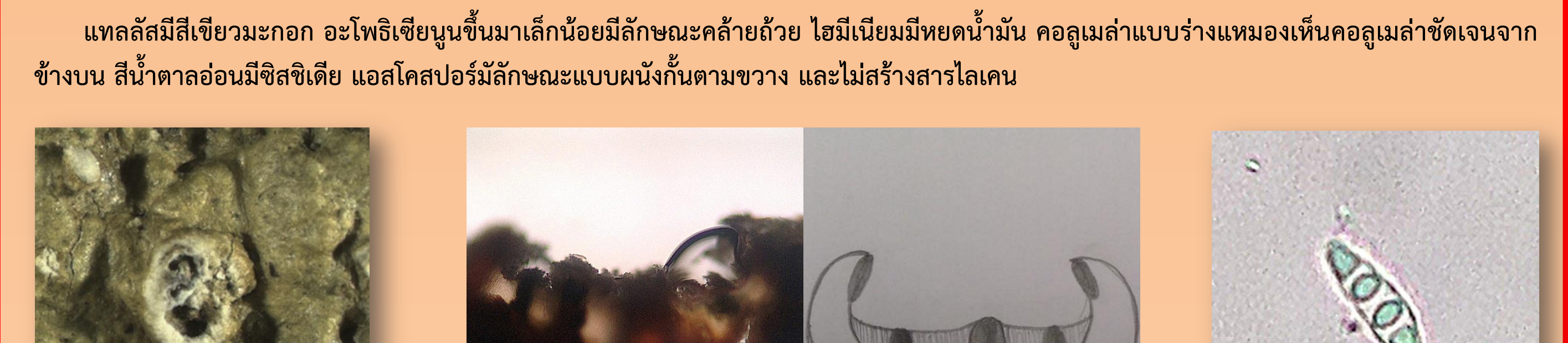
1. Ocellularia cavata
แทลลัสมีสีเขียวอมเทา บริเวณขอบของอะโพธิเซียมีสีขาว ขนขึ้นชัดเจน มีลักษณะคล้ายโองีง ขึ้นเมทัลลามีสีเหลืองอ่อนจนถึงสีส้ม แอสโคสปอร์มีลักษณะแบนมีผนังตามขวาง สร้างคอกูลูมา สร้างสารไลเคน cinchonarum unknown

2. Myriothea endoflavescens
แทลลัสมีสีเขียวอมเทา อะโพธิเซียบนต้นเล็กน้อย แอสโคสปอร์มีลักษณะแบนผนังตามขวาง ไม่สร้างคอกูลูมา ไม่สร้างสารไลเคน

3. Stegobolus berkeleyanus
แทลลัสมีสีเขียวอมเทา อะโพธิเซียบนต้นเล็กน้อยมีลักษณะคล้ายถ้วย โอบมีเนียมมีหยดน้ำมัน คอกูลูมาแบนราบมองเห็นคอกูลูมาชัดเจนจากข้างบน สีน้ำตาลอ่อนมีสีซีดขี้ด แอสโคสปอร์มีลักษณะแบนผนังตามขวาง และไม่สร้างสารไลเคน

4. Rhabdodiscus lankeensis
แทลลัสมีสีเขียวอมเทา อะโพธิเซียมีรูปร่างใหญ่ มีลักษณะคล้ายถ้วย โอบมีเนียมมีหยดน้ำมัน แอสโคสปอร์มีลักษณะแบนผนังตามขวาง สร้างสารไลเคน psoromic acid

สรุปและอภิปรายผล
จากการศึกษาพบว่าความหลากหลายชนิดของไลเคนในเผ่า Ocellularieae ที่พบทั้งหมด 4 สกุล 36 ชนิด ได้แก่ สกุล Ocellularia พบ 19 ชนิด (52.7%), สกุล Myriothea พบ 2 ชนิด (5.5%), สกุล Stegobolus และ Rhabdodiscus พบเพียง 1 ชนิด (2.8%) โดยชนิดเด่นในแต่ละสกุลที่พบได้แก่ Ocellularia cavata, Myriothea endoflavescens, Stegobolus berkeleyanus และ Rhabdodiscus lankaensis ซึ่งพบตัวอย่างไลเคนทั้งหมดบนเปลือกไม้ จากผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าที่ระดับความสูงดังกล่าวสามารถพบตัวอย่างไลเคนเผ่า Ocellularieae ได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ผศ.ดร.ขวัญเรือน บุตรสาทร พาป้อง โดยจะศึกษาไลเคนกลุ่ม Thelotrema Graphidaceae ในเกาะพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในระดับความสูง 200-450 เมตรจากระดับน้ำทะเล พบไลเคนทั้งหมดจำนวน 23 ชนิด 10 สกุล ได้แก่ Astrochapsa (1 ชนิด) Chapsa (2 ชนิด) Leucodecton (2 ชนิด) Melanotrema (1 ชนิด) Myriotrema (1 ชนิด) Ocellularia (9 ชนิด) Pseudotopliopsis (1 ชนิด) Rhabdodiscus (2 ชนิด) Stegobolus (1 ชนิด) และ Thelotrema (3 ชนิด) ดังนั้นไลเคนในสกุลดังกล่าวก็สามารถในการเจริญบนพื้นที่ในระดับความสูงระหว่าง 300-600 เมตรจากระดับน้ำทะเลได้

เอกสารอ้างอิง
ขวัญเรือน บุตรสาทร พาป้องและรัตนดา เพ็งพะระ “ไลเคนกลุ่ม Thelotrema Graphidaceae ในเกาะพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 5 (ฉบับพิเศษ) 49-62. 2556.
ขวัญเรือน พาป้อง และคณะ “ไลเคนวงศ์ Lecanoraceae (Ascomycota) ในป่าภูเขาไฟ จังหวัดบุรีรัมย์” วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับพิเศษประชุมวิชาการครั้งที่ 5. 2552.
ขวัญเรือน พาป้อง. “ไลเคนกับการใช้เป็นยารักษาโรค” วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 4(1) 2555 :1-13.
PAPONG K. “Ocellularia gyrostomoides belongs to the genus Schizoxylon (Stictidaceae, Ascomycota)” Department of Biology, Faculty of Science, Maharakham University Kantarawichai, Maha Sarakham Province 44150, Thailand Volume 109, pp. 319-322 July-September 2009
PAPONG K., Kansri BOONPRAGOB, Armin MANGOLD, Pradeep K. DIVAKAR and H. Thorsten LUMBSCHE “Thelotrema lichen species recently described from Thailand: a re-evaluation” The Lichenologist 42(2): 131-137 (2010)
© British Lichen Society, 2010